

Mgr Marzena Dobosz, <https://orcid.org/0000-0001-7027-0784>
Wydział Nauk Społecznych
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
w Olsztynie

Spotkanie na pograniczu – wiara i rozum w budowaniu międzykulturowego dialogu

Meeting on the borderland – faith and reason in building intercultural dialogue

<https://doi.org/10.34766/fetr.v44i4.432>

Abstrakt: Tematyka artykułu dotyczy kwestii związanych z wielokulturowością współczesnego świata oraz istotą dialogu międzykulturowego w spotkaniu z różnicami kulturowymi. Na początku tekstu zostaje przybliżone zagadnienie wielokulturowości postrzeganej zarówno w tradycyjny, jak i we współczesny sposób. To w tej części artykułu poruszono aspekty „inności” oraz „obcości”, a także próby ich zdefiniowania oraz umiejscowienia w obszarze wielokulturowości. Następnie w tekście zwrócono uwagę na rolę międzynarodowego dialogu w drodze do poznania prawdy. Międzykulturowy dialog, opierający się na wierze i rozumie, pozwala na poznanie oraz zrozumienie prawdy. A to również droga do budowania pokoju. Zwrócono również uwagę na znaczenie pogranicza w inicjowaniu dialogu międzykulturowego oraz w poznawaniu i zrozumieniu odmienności. To symboliczne spotkanie w dialogu na pograniczu kultur przybliży do poznania prawdy o sobie, drugim człowieku i odkrywaniu tajemnicy ludzkiego życia.

Słowa kluczowe: dialog, inność, obcość, pogranicze, wielokulturowość

Abstract: The subject of this paper concerns issues related to the multiculturalism of the modern world and the essence of intercultural dialogue in reconciling cultural differences. First, it introduces the issue of multiculturalism perceived both in the traditional and modern way. This part of the paper deals with the aspects of “otherness” and “alienation,” as well as attempt to define and place them in the area of multiculturalism. Next, it highlights the role of international dialogue on the way leading to the cognition of truth. Intercultural dialogue, based on faith and reason, enables understanding and the knowledge of the truth. It is also a way to contribute to peace. The paper then emphasizes the importance of the frontier in initiating an intercultural dialogue and in knowing and understanding the otherness. This symbolic meeting in the dialogue at the frontier of cultures brings closer to the knowledge of truth about ourselves, others and to the discovery of a mystery of human life.

Keywords: alienation, borderland, dialogue, multiculturalism, otherness

(...) odmienność, uważana przez niektórych za tak wielkie zagrożenie, może się stać - dzięki dialogowi opartemu na wzajemnym szacunku - źródłem głębszego zrozumienia tajemnicy ludzkiego życia.

Jan Paweł II
Przemówienie do Zgromadzenia
Ogólnego ONZ

Wprowadzenie

Rzeczywistość charakteryzuje się dynamicznością, płynnością oraz występowaniem zjawisk, które dotyczą każdej sfery codziennego życia. Świat wciąż ulega przeobrażeniom, a zachodzące w nim procesy i tendencje, szczególnie związane z globalizacją, czy też migracją ludności mogą przyczynić się do pojawienia się konfliktów i problemów na tle kulturowym. To dosłowne i symboliczne zetknięcie się z odmiennością, zwłaszcza kulturową, może stać się początkiem spotkania opartego na dialogu lub też konfliktu i przyjęcia wrogiej postawy. Jednakże należy podkreślić, że różnice nie muszą dzielić, ale mogą łączyć, umożliwiając na głębsze poznanie tak drugiej osoby, jak i samego siebie.

Zetknięcie się z odmiennością kulturową często jest swoistym zwierciadłem, pozwalającym na przyjęcie innej perspektywy postrzegania siebie, wartości swojej kultury, czy też najbliższej społeczności. Postawa taka wymaga jednak odwagi, która wiąże się z dokonaniem weryfikacji spojrzenia na siebie w sposób odmienny, niż dotychczasowy. Taka sytuacja może wiązać się również z pojawieniem się wielu pytań, kwestii i wątpliwości, dotyczących wyboru właściwej drogi. Istotnym wydaje się być zagadnienie budowania dialogu między tym, co jest bliskie, znane, a tym, co jest odmienne, obce i nieraz wzbudzające strach. To spotkanie symbolicznego pogranicza, w którym zarówno podobieństwa jak i różnice mogą stać się fundamentem do nawiązania kontaktu, więzi i relacji opartych na wzajemnym szacunku oraz godności.

1. Wielokulturowość współczesnego świata

Współczesny świat, mimo tendencji globalizacyjnych, nie jest jednolicie kulturowy, ale wielokulturowy. Zgodnie z tradycyjnym definiowaniem wielokulturowości znaczącym jej elementem jest terytorialność, na której występują (lub w bezpośrednich sąsiedztwie) dwie lub więcej grup społecznych o odmiennych cechach kulturowych, takich jak język, wyznanie religijne, systemy wartości. Ponadto postrzeganie odmienności ma charakter jednostkowy lub dotyczy niewielkich grup lokalnych, sąsiedzkich i rówieśniczych (Golka, 2010, s. 7). To silne osadzenie przestrzenne oraz występowanie różnic kulturowych między zbiorowościami społecznymi pozwala na zastosowanie określenia wielokulturowości zarówno w stosunku do danego obszaru, jak i społeczeństwa. W tym przypadku wielokulturowość ma miejsce pod postacią występowania zróżnicowanych kulturowo zbiorowości, wyróżniających się pod względem charakterystycznych cech. I to zetknięcie się z odmiennościami kulturowymi wiąże się z zaistnieniem określonych reakcji. Zatem ta wielokulturowość zostaje wyznaczona przez przestrzeń społeczną, w której to funkcjonują jednostki o zróżnicowanych systemach aksjologicznych, normatywnych, wyznaniowych lub obyczajowych i które są świadome istnienia tych różnic (Śliz, Szczepański, 2020, s. 177).

Wielokulturowość cechuje dynamika współistnienia, interakcji oraz świadomość istnienia różnic kulturowych, występujących na określonej przestrzeni. Świadomość ta ma wpływ na przyjęcie określonych postaw oraz reakcji na występujące odmienności: od zainicjowania spotkania i nawiązania interakcji, aż po przyjęcie postawy zamkniętej na dalsze relacje. Wielokulturowość stwarza również możliwość wzajemnego przenikania się, budowania więzi i relacji między przedstawicielami dwóch lub większej liczby kultur (Nikitorowicz, 2009). W związku z powyższym, podstawowym czynnikiem umożliwiającym dokonania rozróżnienia kulturowego między społecznościami są występujące między nimi odmienności, które często mają wpływ na przyjęcie określonej postawy wobec nich. Z jednej strony różnice mogą dzielić, ale z drugiej także łączyć i pełnić funkcję spoiwa więzi nawiązywanych w społeczeństwach uznanych, a także postrzeganych, zarówno przez jednostkę, jak i zbiorowość za wielokulturowe.

Jednakże przyjęcie określonych postaw i reakcji wobec innych grup kulturowych związane jest z tożsamością kulturową. To poczucie przynależności, a zarazem odrębności, świadomości i identyfikacji człowieka z daną społecznością pozwala na dokonanie kategoryzacji społeczności na: „My i Oni” lub też „Swoi i Obcy”. Kim są Oni? A kim jesteśmy My? - przyjęcie określonych perspektyw wymaga umiejscowienia zarówno siebie, swojej zbiorowości, jak i tych drugich, często określanych jako „Innych” lub „Obcych”. I tu pojawiają się kolejne pytania, a zarazem wątpliwości, dotyczące pojmowania i postrzegania „inności” i „obcości”: Kto jest „Innym”? A kto „Obcym”? I wreszcie: „Czy ja jestem dla tej drugiej osoby Innym, czy Obcym”?

Pojęcie „inności” lub „obcości” trudno jest zdefiniować jednoznacznie. To nie łatwe zadanie, szczególnie że postrzeganie „inności”, czy też „obcości” związane jest w dużej mierze z subiektywnymi doznaniem, doświadczeniem oraz również sposobem postrzegania samego siebie i swojej społeczności. Obecnie pojęcie „Innego” lub „Obcego”, podobnie jak wielokulturowość nie dotyczy jedynie określonych zbiorowości, różniących się pod względem kulturowym i zamieszkujących dane terytorium. We współczesnej rzeczywistości i zachodzącymi w niej procesami znaczenie tych pojęć przekracza swoje granice, dotykając prawie każdej sfery życia człowieka.

„Inność” i „obcość” od zawsze istniały i każde zetknięcie się z odmiennością związane jest z ulokowaniem samego siebie oraz tego drugiego na pozycji „Innego” lub „Obcego”. „Inność” i „obcość” to również cechy środowiska lub ludzi postrzegane w sposób obiektywny, lub subiektywny. Jednakże, czy „Inny” jest tym samym co „Obcy”? Choć te dwa pojęcia traktowane są powszechnie jako synonimy, to jednak między nimi występują pewne różnice, umożliwiające ich semantyczne rozgraniczenie. W znaczeniu szerokim można stwierdzić za Elżbietą Dubas, że „Innym” jest każdy człowiek, wobec którego istnieje możliwość pozostawania w zróżnicowanym dystansie przestrzenno-czasowym i osobowym (Piasecka, Irasiak, 2014, s. 13). Taka osoba może być bliska, dalsza lub całkowicie daleka

i może być, lub też nie, wartością i osobą ważną dla rozwoju. Zatem „Innym” w powyższym ujęciu jest każdy, drugi człowiek ze swoimi podobieństwami, różnicami i bagażem doświadczeń.

W wąskim znaczeniu pojęcie „Innego” odnosi się do osoby odmiennej, lecz nie całkiem obcej, ale w wystarczającym stopniu znanej. Ponadto, mimo występujących różnic, jest również rozumiana i zaliczana do kręgu, w którym znajdują się jednostki postrzegane w kategorii: „My”. Dlatego też „Inny” nie musi być daleki, ale może być bliski, np. w postaci osoby z najbliższego otoczenia, której odmienność już została poznana i oswojona przez otoczenie. W tym przypadku możemy mówić o „Innym” bliskim ze względu na występujące więzi, zaś w sytuacji, gdy dana osoba znajduje się poza kręgiem „My” i również nie został nawiązany z nią bezpośredni kontakt, to można mówić o „Innym” dalekim. Ale także w tym przypadku nie można mówić o „obcości”. W tej sytuacji ta „inność” może być rozumiana, nawet gdy to zrozumienie wynika ze stereotypowego spojrzenia na występujące odmienności (Grzybowski, 2017). W związku z tym „inność” może zostać oswojona i zrozumiana zarówno w wyniku bliskich relacji, jak i w wyniku analogii w postaci zdobytego doświadczenia, dotyczącego kontaktu z osobami o podobnych różnicach.

Co ważne, w przypadku osób postrzeganych jako te „Inne” istnieje możliwość nawiązania takich relacji, które umożliwiają ich lepsze poznanie. Dlatego też występujące odmienności mogą wzbudzać zarówno ciekawość, zainteresowanie, jak i również obojętność. „Inność” nie jest postrzegana z perspektywy zagrożenia, szczególnie że już została w pewnym zakresie poznana, ale jako cecha, która nie wzbudza negatywnych skojarzeń, emocji i postaw. Istotną kwestią jest także przewidywalność – znane i zrozumiane odmienności są postrzegane jako przewidywalne, a więc również niestwarzające zagrożenia. Ten drugi jest „Inny”, ale ta jego „inność” jest bezpieczna i nie stwarza niebezpieczeństwa zachwiania mojego świata.

W przypadku „Obcego” aspekt przewidywalności nie zawsze ma miejsce i zazwyczaj oznacza nieprzewidywalność oraz to, co jest z tym związane, a więc nieufność, poczucie zachwiania bezpieczeństwa, niepewność. Osoba postrzegana jako „Obca” nie należy do kręgu „My” i w związku z tym jest zaliczana do kategorii „Oni”. A w tej kategorii znajdują się osoby, których odmienności nie zostały poznane, zrozumiane, czy też zaakceptowane. W związku z tym ta obcość często nie wzbudza pozytywnych emocji, ale wiąże się z przyjęciem postawy obronnej. W związku z tym dokonywanie podziałów na kategorie „My” i „Oni”, któremu towarzyszą negatywne emocje i negatywne reprezentacje poznawcze może prowadzić do pojawienia się konfliktów międzygrupowych (Kwiatkowska, 2019). Zatem w przypadku zbyt dużych różnic „Obcy” może być postrzegany jako wróg, nieprzyjaciel, którego za wszelką cenę należy usunąć. Dlatego przyjęcie takiej postawy często wiąże się z marginalizacją, odrzuceniem, czy też z przejawami aktów agresji słownej lub fizycznej. Ponadto, w przypadku „obcości” istotne jest również występowanie dystansu,

który może charakteryzować się pewnego rodzaju obiektywnością, wyrażającą się w neutralnych postawach, lub też subiektywnością nasyconą emocjami o zróżnicowanym natężeniu. Dystans ten może zostać ujęty z perspektywy terytorialności lub też mieć znaczenie symboliczne jako wyraz przyjętej postawy wobec „Obcego”. Warto również podkreślić, że bycie „Innym” lub „Obcym” nie jest dane na zawsze – w zależności od warunków, stopnia znajomości i rodzaju więzi, ta „inność” lub „obcość” może ulec zmianie: „Obcy” może stać się „Innym”, zaś już poznany i zaakceptowany „Inny” nie będzie „Obcym”.

We współczesnym, wielokulturowym świecie to zetknięcie z „innością” oraz „obcością” ma miejsce cały czas. Aktualnie, w rzeczywistości wielokulturowość nie oznacza już występowania na tej samej przestrzeni (albo w bezpośrednim sąsiedztwie) dwóch lub więcej grup społecznych o odmiennych cechach kulturowych, np. różniących się językiem, wyznaniem, systemami wartości, ale ma znaczenie przede wszystkim symboliczne. Obecne warunki, zachodzące procesy i zjawiska związane są z zaistnieniem oraz postrzeganiem nowej wielokulturowości. Według Joanny Sanetry-Szeligi i Roberta Kuska, nowa wielokulturowość to „poszukiwanie Innego we wszelkiego rodzaju odmiennościach, na peryferiach dominujących dyskursów i nieobecności” (Sanetra-Szeliga, R. Kusek, 2010). Ta wszechobecna „inność” i „obcość” sprawia, że za każdym razem jednostka musi dokonać umiejscowienia samego siebie. Zachodzące w społeczeństwach dynamiczne procesy i zjawiska sprawiają, że wymiary wielokulturowości przekraczają granice tradycyjnego jej pojmowania, a zróżnicowania kulturowe dotyczą już nie tylko grup etnicznych lub regionalnych, ale każdego człowieka. Dotykają one również kwestii związanych z płcią oraz stylem życia, przez co „kwestia wielokulturowości, wielości kultur, okazuje się bukietem o wiele bogatszym, niż to wynika z powierzchownego oglądu” (Bieńkowska, 2019, s. 82). W związku z tym można pokusić się o stwierdzenie, że każde zetknięcie się z drugim człowiekiem jest także zetknięciem się z wielokulturowością.

Ponadto, wielokulturowość dotyczy przede wszystkim interakcji, zachodzących w przypadku zetknięcia się zróżnicowanych kultur. W związku z tym wielokulturowość może zostać ujęta jako zbiór zasad, dotyczących współżycia społecznego w warunkach realizacji pluralizmu etnicznego oraz kulturowego, dążących do optymalizacji stosunków społecznych poprzez wyrównywanie praw i szans uczestniczenia kultur w życiu społecznym. A dzięki temu możliwa jest minimalizacja napięć oraz konfliktów (Mamzer, 2003). Wielokulturowość oznacza kontakt z „Innym” lub nawiązanie kontaktu z „Obcym” i w pewnym sensie zmierzenie się nie tylko z odmiennościami, ale także z samym sobą. Jak już wspomniano, wymaga to spojrzenia na siebie samego z innej perspektywy – z miejsca tego drugiego i dostrzeżenia oraz uświadomienia sobie występowania i roli nie tylko podobieństw, ale przede wszystkim różnic. A to zetknięcie może rozwinąć się w spotkanie, w którym rozpoczyna się dialog, lub też przyczynić się do zaistnienia konfliktu. Dzieje się

tak, gdy te różnice są na tyle duże, że zaczynają być postrzegane jako zagrożenie. W związku z tym wielokulturowość nie tylko przyczynia się do wzbogacenia przestrzeni kulturowej, ale może również stać się powodem do konfliktów i napięć. Odmiennosc kulturowa nie musi scalać i jednoczyć, szczególnie że różnorodność sprzyja dzieleniu oraz różnicowaniu. Dlatego zetknięcie się odmiennych systemów wartości przypomina zderzenie, w wyniku którego może dojść do eskalacji konfliktu lub też spotkania, w którym to zostanie zainicjowany dialog.

W przypadku wielokulturowości można mówić o dwóch podstawowych wartościach, które umożliwiają nawiązanie dialogu z „Innym” lub „Obcym” w postaci wolności i równości. Wolność oznacza możliwość kultywowania danej kultury, zaś równość prawo kultur do istnienia i rozwoju (Śliz, Szczepański, 2011). W przypadku „Innego”, kiedy występujące różnice są znane, a on sam nie jest dla nas obcy, nawiązanie dialogu wydaje się łatwiejsze, niż w przypadku tego drugiego postrzeganego jako całkowicie „Obcego”. W tym przypadku dialog może wiązać się z włożeniem większego wysiłku i przekroczeniem własnych granic. A to z kolei pozwala na zbliżenie się do prawdy. Jednakże w dialogu nie można zapominać jeszcze o dwóch innych wartościach, a mianowicie o wierze i rozumie. To ich zaistnienie oraz komplementarność sprawia, że budowane są mocne fundamenty do nawiązania więzi z drugim człowiekiem i zrozumieniem jego odmienności.

2. Międzykulturowy dialog jako droga do poznania prawdy

Dialog w wielokulturowym, współczesnym świecie pełni istotną funkcję jako droga do poznania drugiego człowieka wraz z jego doświadczeniem oraz zasobami kulturowymi, ale służy również do głębszej refleksji, dotyczącej różnic i podobieństw. W świecie, przy dominacji monologu, strach przed nawiązywaniem głębszych relacji prowadzi do indywidualizmu. Z drugiej strony ogromna samotność i tęsknota za obecnością drugiego człowieka powoduje, że spotkanie się na pograniczu i nawiązanie dialogu staje się wielkim wyzwaniem. Choć każde zetknięcie z „Innym” lub „Obcym” może stać się szansą na nawiązanie dialogu, to często jest to niemożliwe, ponieważ wymaga przekroczenia symbolicznych granic, w dobie, gdy moje „Ja” stawiane jest w centrum. Ważne jest, aby dialog postrzegany był nie jako powierzchowna rozmowa, chwilowe spotkanie, lub wydarzenie medialne, ale jako przeżycie, wymagające zaangażowania obu stron. Wiąże się to z poświęceniem, wysiłkiem, cierpliwością oraz pokorą, i traktowaniem drugiej osoby na równi z sobą.

Spotkanie z odmiennosciami może budzić wiele emocji, także tych skrajnych. Pomagają one lub utrudniają nawiązanie dialogu. Przyczyniają się do zaistnienia zmian w postrzeganiu zarówno swojej kultury, jak i rozmówcy. Dlatego dialog wymaga także świadomości siebie samego, wiedzy o sobie i własnej kulturze, a także otwartego spojrzenia

na te aspekty. Jan Paweł II również zwrócił uwagę na ten aspekt: „W dialogu trzeba jasno mówić, kim ja jestem, żebym mógł rozmawiać z kimś drugim, który jest inny” (Filipowicz, 2019). Bez tej wiedzy i świadomości o samym sobie nawiązanie i prowadzenie dialogu jest znacznie utrudnione dla obu stron. Wzięcie odpowiedzialności jest wyrazem szacunku i respektowania ludzkiej godności – mimo występujących odmienności, różnic, posiadania różnych, trudnych doświadczeń. Tego typu spotkanie, które już nie jest chwilowym zetknięciem, może być drogą do scalania, jednoczenia, a także wybaczenia.

Możliwie jest to wyłącznie wtedy, gdy dialog cechuje poszanowanie prawdy. Spotkanie z „Innym” lub „Obcym” związane jest z faktami, nawet tymi najtrudniejszymi. Może oznaczać przekroczenie pewnych granic i spotkanie się na pograniczu. To w tym miejscu prawda może scalić i zjednoczyć. Zatem dialog jest wspólnym poszukiwaniem prawdy, opierającym się na chęci lepszego zrozumienia siebie i drugiej osoby. Człowiek może być ze sobą przez prawdę i staje się coraz bardziej sobą poprzez pełniejsze poznanie prawdy (Tyrawa, 2018, s. 44), także tej dotyczącej drugiego człowieka. Człowiek nie może żyć bez prawdy i poza prawdą, więc człowieczeństwo jest ściśle związane z poznawaniem prawdy (Tyrawa, 2018, s. 44). Ponadto każde spotkanie z wielokulturowością i nawiązanie dialogu oznacza służbę prawdzie i stanowi powołanie człowieka. Poszukiwanie i poznawanie prawdy jest również fundamentem tożsamości osób prowadzących dialog. W związku z tym dialog, szczególnie międzykulturowy, jest drogą do wypełniania warunku poznawania prawdy przez człowieka, a to z kolei stanowi warunek wolności. Dialog z osobą postrzeganą jako „Inną” lub „Obcą”, ze względu na występujące odmienności, wymaga wyzwolenia się od egoizmu oraz ograniczeń subiektywnego postrzegania i pojmowania. To odkrywanie prawdy w drugim człowieku i jego odmiennościach sprawia, że człowiek głębiej poznaje samego siebie. Poprzez dialog i skoncentrowanie się na budowaniu więzi i relacji z drugim człowiekiem można określić swoją tożsamość i poddać się refleksji nad uniwersalnymi wartościami (Rebes, 2020). W związku z tym negowanie prawdy oznacza również negację własnego stanowiska (Tyrawa, 2018, s. 45) i stanowiska partnera w dialogu. Każdy człowiek ma taką samą istotę, w której tkwi wspólna prawda człowieczeństwa. To ona służy budowaniu jedności i to dzięki niej możliwe jest spotkanie różnych kultur: „tylko przyjmując ukryte dotknięcie naszych dusz przez prawdę, można wytłumaczyć zasadniczą wzajemną otwartość wszystkich kultur oraz podstawowe cechy wspólne, które istnieją nawet między najbardziej odległymi kulturami” (Kałuża, 2019, s. 70).

W międzykulturowym dialogu nie może zabraknąć wiary i rozumu, które są ze sobą komplementarne. Wiara domaga się rozumu, podobnie jak rozum wiary – to bez nich prawdziwie i głębokie spotkanie z odmiennosciami nie może mieć miejsca. Ponadto, wiara i rozum umożliwiają kontemplację prawdy, która w dialogu jest jej fundamentem. Dążenie do prawdy przy pomocy wiary i rozumu pozwala na odkrycie stojącego za dialogiem człowieka. Umożliwia również głębsze zrozumienie tajemnicy ludzkiego życia, zachęcając

do refleksji nad różnicami oraz podobieństwami. Wiara i rozum w dialogu pozwalają także na wzniesienie się ponad podziałami i spojrzenie na drugiego człowieka jako równego sobie, mimo występujących odmienności. Nie należy zapominać, że w oczach tego drugiego również można być postrzeganym jako „Inny” lub „Obcy”. W związku z tym wiara i rozum umożliwiają zainicjowanie dialogu, burząc mur zbudowany ze stereotypów, nienawiści, błędnej wiedzy i krzywdzących przekonań. Wiara i rozum są jednymi ze źródeł prawdy, więc to poprzez nie można osiągnąć cel w postaci poznania prawdy.

Jednakże we współczesnym świecie poznawanie prawdy w dialogu, szczególnie kiedy dotyczy on wielokulturowości, jest wyjątkowo trudne. Dialog związany jest z przekraczaniem symbolicznych granic i wzniesieniem się ponad podziałami. W związku z tym staje się międzykulturowy, zachodzą w nim interakcje sprzyjające poznaniu i zrozumieniu drugiej osoby, a także odkrycia prawdy za pomocą wiary oraz rozumu. Ale w świecie, w którym dominują konflikty na tle kulturowym, a nienawiść wobec tego, co jest odmienne i różne zastępuje inne emocje oraz postawy, dialog międzykulturowy może stać się drogą do zjednoczenia i pokoju. To dialog międzykulturowy może być drogą do rozwiązywania konfliktów związanych ze zjawiskami takimi jak stereotypizacja, rasizm, ksenofobia, przemoc lub dyskryminacja, stając się również instrumentem, dzięki któremu można osiągnąć wewnętrzną spójność w wielokulturowym społeczeństwie (Sadowski, 2019, s. 133). Należy jednak podkreślić, że inicjacja międzykulturowego dialogu wymaga chęci spotkania się na symbolicznym pograniczu i spojrzenia na tę drugą osobę i na jej odmienności z szacunkiem oraz godnością.

3. Międzykulturowy dialog a istota pogranicza

Spotkanie wielokulturowości i rozpoczęcie dialogu wymaga neutralnego gruntu, np. w formie symbolicznego pogranicza. W przypadku wielokulturowości, ujmowanej w tradycyjnym znaczeniu, pogranicze zazwyczaj oznaczało obszar pomiędzy centrami, lub pomiędzy tym, co znajduje się na granicach (Nikitorowicz, 1995, s. 11). To miejsce styku nie należące do żadnej ze stron. To obszar neutralny, na którym mogło dojść do przenikania się kultur. Opuszczając centrum, swoje ziemie i spotykając się na pograniczu dokonuje się symboliczne przekroczenie granic. To w tym miejscu, na pograniczu kulturowym może zaistnieć odkrywanie w dialogu drugiego człowieka w jego podobieństwach, odmiennościach oraz różnicach.

Pogranicze kulturowe w terytorialnym znaczeniu odnosi się do obszarów peryferyjnie umiejscowionych, gdzie istnieje świadomość społecznej odrębności, a układ kultury został ukształtowany przez przenikanie zróżnicowanych kultur oraz tradycji (Szczepański, Śliz, 2014, s. 52-53). To miejsce, w którym nie istnieje dominacja jednej kultury, ale świat złożony z wielu zróżnicowanych elementów wielu kultur. Pogranicze jest także

obszarem nie tylko zetknięcia się lub spotkania z odmiennosciami, ale również zderzenia, w wyniku którego może dojść do pokoju lub konfliktu. Pogranicze to także symboliczna przestrzeń, w której funkcjonują ludzie zakorzenieni we własnej kulturze, lub też dopiero poszukujący swoich źródeł. A wreszcie pogranicze to miejsce, w którym możliwe jest przejście od monologu, wygłaszania powierzchownych haseł i pustych frazesów do dialogu, prowadzącego do zrozumienia rozmówcy. To pogranicze interakcyjne, na którym wykształca się więź społeczna, bazująca zarówno na występujących podobieństwach, jak i różnicach. Dzięki temu druga osoba, dotąd traktowana jako nieznamiona przestaje być obca, a jej odmiennosci i różnice zaczynają być postrzegane już nie jako zagrożenie, ale jako możliwość wzbogacenia także własnej kultury. Kształtująca się więź między ludźmi w wyniku międzykulturowego dialogu potrafi wznieść się ponad podziałami i mimo występujących różnic sprawia, że między ludźmi pojawia się poczucie wspólnoty i wzajemnej odpowiedzialności.

Spotkanie na pograniczu wymaga także świadomości – świadomej chęci przekroczenia granic, nawiązania dialogu oraz doświadczenia odmiennosci. Ta świadomość związana jest również z dokonywaniem wyborów. Mimo że pogranicze oraz różnice mogą sprzyjać konfliktom, potrafią także łączyć, tworząc nową rzeczywistość. Za pomocą prowadzonego na pograniczu dialogu, opartego na wierze i rozumie, można dostrzec piękno, a także w bogactwo nie tylko w podobieństwach, ale właśnie w odmiennosciach. To one sprawiają, że każde z tych spotkań jest wyjątkowe, niepowtarzalne oraz przybliżające do odkrycia i poznania prawdy. Prawdy o sobie, o drugim człowieku i o ludzkim życiu.

Bibliografia:

- Bieńkowska, M. (2019). Socjologia pogranicza – badania pogranicza w ujęciu białostockiego środowiska socjologicznego, *Nauka*, 3, 73-86, <https://doi.org/10.24425/nauka.2019.129245>.
- Filipowicz, M. (2019). Dialog w rodzinie w ujęciu chrześcijańskiej koncepcji wychowania, *Nauczyciel i Szkoła*, 69, 49-62, <https://doi.org/10.14632/NiS.2019.69.49>.
- Golka, M. (2010). *Imiona wielokulturowości*, Warszawa: Warszawskie Wydawnictwo Literackie Muza SA.
- Grzybowski, P. (2017). Od spotkania do dialogu z Innym i Obcym, w obliczu cierpienia, choroby i śmierci, (w:) P.P. Grzybowski, K. Kramkowska, M. Pluta (red.), *Wspólne obszary tanatopedagogiki i pedagogiki międzykulturowej. Chorzy, cierpiący i umierający, jako Inni i Obcy*, 34-53, Bydgoszcz: Wydawnictwo Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego.
- Kałuża, K. (2019). Dialog religii a dialog kultur, *Roczniki Teologiczne*, 9, 63-77, <https://doi.org/10.18290/rt.2019.66.9-5>.
- Kusek, R., Sanetra-Szeliga, J. (2010). Wstęp, (w:) R. Kusek, J. Sanetra-Szeliga (red.), *W stronę nowej wielokulturowości*, Kraków: Międzynarodowe Centrum Kultury.

- Kwiatkowska, A. (2019). *Wielokulturowość w ujęciu dyscyplinarnym*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN SA i Instytut Psychologii Polskiej Akademii Nauk.
- Mamzer, H. (2003). *Tożsamość w podróży. Wielokulturowość a kształtowanie tożsamości jednostki*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Nikitorowicz, J. (1995). *Pogranicze, tożsamość, edukacja międzykulturowa*, Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana.
- Nikitorowicz, J. (2009). *Edukacja regionalna i międzykulturowa*, Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- Piasecka, M., Irasiak, A. (2014). Od redaktorów naukowych, *Podstawy Edukacji*, 7, 9-18.
- Rebes, M. (2020). Integracja i relacje międzykulturowe wczoraj i dziś – filozofia migracji, *Roczniki Kulturoznawcze*, 1, 41-66, <https://doi.org/10.18290/rkult.2020.11.1-3>.
- Sadowski, A. (2019). *Spółczesność wielokulturowa z perspektywy pogranicza*, Warszawa: Zakład Wydawniczy NOMOS.
- Śliz, A., Szczepański, M.S. (2014). Pogranicza w perspektywie socjologicznej, *Pogranicze. Polish Borderlands Studies*, t. 2, 1, 52-53.
- Śliz, A., Szczepański, M.S. (2011). Wielokulturowość i jej socjologiczny sens. Festival caravan czy wielokulturowe street party, *Studia Socjologiczne*, 4 (203), 7-25.
- Śliz, A., Szczepański, M.S. (2020). Wielokulturowość: idea, teoria i polityka, *Kultura i Społeczeństwo*, 2, 175-206, <https://doi.org/10.35757/KiS.2020.64.2.10>.
- Tyrawa, J. (2018). Jeden świat – wiele kultur, dialog wielokulturowości i prawda, (w:) H. Czakowska, M. Kuciński (red.), *Dialog wielokulturowości i prawda*, 44-57, Bydgoszcz: Wydawnictwo Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy.